

МИТРА РЕЉИЋ, О ПОЈМУ И РЕЧИ
У ЈЕЗИКУ КЊИЖЕВНИХ СТВАРАЛАЦА.

Београд: Славистичко друштво Србије, 2021, 397.

Ове године у издању Славистичког друштва Србије под насловом *О појму и речи у језику књижевних стваралаца* изашла је монографија Митре Рељић, дугогодишњег професора Катедре за руски језик и књижевност Филозофског факултета Универзитета у Приштини, сада са привременим седиштем у Косовској Митровици.

Књига *О појму и речи у језику књижевних стваралаца* представља својеврсни мозаик: она обухвата укупно 11 радова насталих као резултат ауторкиних вишегодишњих научних интересовања везаних, првенствено, за лингвокултурологију, теолингвистику, лексичку семантику, лексикологију, лингвостилистику те четири текста која нам приближавају живот и стваралашто песникиње Д. Јеврић.

Структурно гледано, књига коју ћемо овде укратко представити садржи, поред краћег *Предговора* који потписује ауторка, три тематске целине: *Из појмовника културе* (стр. 5–172), *Лексика* (стр. 173–285), *Писци и српски језик под окупацијом* (стр. 287–333), те један прилог – *Писац у заточењу* (стр. 335–370). Осим тога, будући да је највећи део текстова који чине ову монографију раније већ био објављен,¹ *Регистру појмова* (стр. 373–397) претходи *Библиографија* (стр. 371–372).

Прва тематска целина је најобимнија и садржи 6 радова. Тема ових 6 огледа, између осталог, јесу *камен, стид, састрадање, страх Божији, бол, слава и Велики рат* уобличени у стихове и строфе или прозни текст. Дати појмови сагледани су не само са становишта науке о језику, већ са једног ширег, филолошког свеобухватног и теофилошког становишта.

У првом раду (*Камен у стваралаштву словенских песника*, стр. 5–48) М. Рељић анализира симболику камена у стваралашту песника (В. Шимборске, В. Тауфера, Н. Графенауера, Ј. Каштелана, О. Манделштама, Н. Гумиљова, М. Цветајеве, А. Поповског, Р. Павловског, П. П. Његоша, С. Раичковића, М. Бећковића, В. Попе, М. Павловића, Д. Јеврић и Ж. Ракочевића). Својом суптилном анализом ауторка показује да, без обзира на постојеће извесне разлике, словенски песнички запад, словенски песнички исток и словенски песнички југ обједињује јединство симболичко-метафоричке репрезентације камена, будући да се у стваралашту свих наведених песника сусрећемо пре свега са представом „живог камена”, представом која, по речима М. Рељић, „укључује библијско-митску предоцбу камена, његову «густину бивања», животност, гордост и племенитост те судбинску повезаност човека и камена” (стр. 42), што неоспорно, по нашем мишљењу, говори у прилог тези да је о словенској култури још увек оправдано говорити као о јединственом ентитету (уп. Хамовић 2018: 360). Наредни рад (*Постојаност/непостојаност у Лучи микрокосма – теолингвистички приступ*, стр. 49–71) посвећен је ана-

¹ Иако се део текстова из ове многографије под истим или донекле сличним насловом може пронаћи на страницама часописа и зборника, ваља рећи и то да је већину њих ауторка за ову прилику дорадила и допунила.

лизи семантичког потенцијала именица *постојаност* и *непостојаност*, *образ* и *безобразје* као и метафоричким варијацијама лексема *лице* и *лик* на материјалу чувеног философско-религиозног спева владике и господара Црне Горе, Петра II Петровића Његоша, о човеку и човековом паду. Показавши како употреба наведених лексема, које Његош функционално везује првенствено за сакрални ономастикон, одражава и његово „дубинско познање људске природе, познање Бога и Сатане, добра и зла; борбе између добра и зла у области трансценденције, метафизике која се онда преноси овдје на земљу” (Радовић 2014: 7), М. Рељић указује и на свевремену актуелност мисли Ловћенског Тајновица, констатујући да: „Насупрот, дакле, постојаности у вери, као јединој претпоставци јединства човека и свејединства свега Богом сазданог, изградње истинске слободне Личности (Ипостаси) као бића достојног Богом намењене му улоге – свега чему је племенита мисао Његошева тежила, на делу је обезбоджена индивидуа у исто тако обезличеном и расточеном друштву” (стр. 67). Стваралаштво ако не највећег, оно свакако једног од највећих српских писаца, П. П. Његоша, инспирисало је М. Рељић да са онолошко-аксиолошког аспекта проанализира језичке репрезентације *стида*, *састрадања* и *страха Божијег* у функцији темељних одредница категорије добра (*Стид, састрадање и страх Божији – елементи моралног начела у Горском вијенцу*, стр. 72–114).² Речено потврђује и закључак који читамо на крају овог рада: „Добро, у мери у којој је присутно у *Горском вијенцу*, засновано је превасходно на стиду, састрадању и страху Божијем. Због тога оно, то добро, није апстрактна категорија нити лажно фарисејство већ, свесно или несвесно, христољубље” (стр. 107). Наредна два рада повезује тема Великог рата. У првом од њих (стр. 115–133) М. Рељић испрва разматра појам славе у књижевном и публицистичком стваралаштву током Великог рата, да би на крају рада упоредила резултате ове анализе са резултатима асоцијативног експеримента који је спровела са говорницима српског језика и закључила да се: „прототипична представа славе у данашњој језичкој слици света скоро не разликује од оне коју нам нуди писана грађа из година Великог рата. У оба случаја слава се примарно везује за сакралну сферу. Пола века другачије животне праксе, по свему судећи, било је недовољно да избрише ту сакралну ауру славе” (стр. 130). Претпоследњи рад прве тематске целине посвећен је полиструктурном концепту Великог рата који аутор анализира на материјалу поетског и прозног стваралаштва, по нашем мишљењу, још увек недовољно познатог и признатог Станислава Винавера (*Станислав Винавер и Велики рат: само они који се боре твој су род*, стр. 135–158), док су у центру пажње рада који закључује ову тематску целину налазе варијације језичког уобличавања бола као приметне особености песничтва Десанке Максимовић (*Оркестрација бола у поезији Десанке Максимовић*, стр. 159–172). Суптилно нас проводећи кроз стихове велике песникиње, анализирајући језик и слике којима је Д. Максимовић стиховала, М. Рељић ништа мање суптилно, али исто тако и аргументовано показује да су за нашу велику песникињу бол и љубав у најузвишенијем смислу те речи неразделно повезани јер бол је изданак „човекове слободе сазнања да «васкрсења не бива без мука»” и „да би одрећи се таквог бола значило одрећи се љубави” (стр. 172).

Прочитавши свих наведених шест огледа читалац ће се, с једне стране,

² Дате лексеме могу се посматрати као кључне лексеме истоимених концепта који припадају оним концептима који регулишу «взаимодействие человека с Другим (другими, социумом)» (Арутюнова 2000: 54).

уверити у истинитост запажања да „речи не функционишу саме по себи, већ представљају средство изражавања лично доживљене, перцепиране индивидуалне слике света у свом богатству њене суштине, особине, везе и односа, емоционално-оцењивачких нијанси” (Вуловић 2018: 292). С друге стране, схватиће да ни одабир писаца, ни одабир мотива није случајан, већ да је све то резултат унутрашњег двига аутора и његове жеље да се покаже како вертикалу језичке слике света човека чини духовна вертикала која изговорену или написану реч чини одразом уписане у човека боголикости.

Другу целину, која, као што је већ споменуто, носи наслов *Лексика*, чине три рада у којима се М. Рељић понајвише бави анализом творбено-семантичких одлика и стилског потенцијала неологизама. У првом прилогу, *Ауторски неологизми у функцији сликовних и експресивних средстава* (стр. 172–249) М. Рељић прво разлучује појмове *сликовно*, *сликовито* и *експресивно*, да би се потом, после прегледа различитих одређења и класификација неологизама, фокусира на ауторске језичке творевине руских и српских писаца који имају функцију визибилно-звучног ефекта (нпр. *расплавленное небо* код В. Мајаковског, *ојесењени јасенови* код Д. Ђосића итд.), а потом на неоексичке спојеве оксиморонског типа, неоексичке изведенице, сложенице и полусложенице (између осталог, на материјалу стваралаштва Ђорђа Марковића Кодера), те на неоексичку пародију, неоексичку параномазију антропонимијске неологизме који се тумаче као средства ингениозне објективизације одређеног садржаја, тј. као рефлекс, како Рељић каже „ауторовог емотивно-психолошког стања у тренутку конкретног стваралачког чина, а такође од позиције коју нова реч заузима у контексту” (стр. 240). За овим следи рад *Језичке особености књиге „Јудин пољубац” Даринке Јеврић* (стр. 251–268) који нам доноси врло занимљива запажања о тананом преплитању звука и смисла у песничком гласу Д. Јеврић, као и о песникињином пажљивом одабиру лексема са наглашеном естетском и симболичком функцијом. У тексту *Лексичке иновације Момира Војводића у новинским текстовима: социолингвистички и творбени аспект* (стр. 269–285) М. Рељић истражује стил и језик Војводићевих публицистичких текстова, које, исто као и његово песничко стваралаштво, одликује језичка језгровитост и експресивност које су плод функционално веома успешно употребљених оксинализама.

Трећа тематска целина обухвата два текста посвећена двојма писцима са Косова и Метохије чија књижевна репутација увелико надилази оквира регионалне књижевности – Григорију Божовићу и Даринки Јеврић. У раду *Етнофолизми у књижевном дискурсу Григорија Божовића* (стр. 287–301) убедљиво је, по нашем мишљењу, оповргнута теза аутора који сматрају да је Г. Божовић у својим делима стварао једну идеалну, тачније идеализовану слику Срба, за разлику од представе Албанаца и Турака. М. Рељић својом анализом приповедне и путописне прозе овог нашег најзначајнијег писца са Косова и Метохије (Бојовић 2019: 139) показује да је Божовић знао, умео и хтео да прикаже, како каже ауторка, оно добро и витешко и код припадника других религија и етноса. Косово и Метохија као тло са ког су потекли и као извориште са ког су се духовно напајали, дубока укореењеност и вера у исконску лепоту језика, културе и традиције народа ком припадају чврста су спона која спаја Григорија Божовића и Даринку Јеврић, песникињу чији су песнички и језички светоназори предмет

следећег рада (*Ставови о језику у песничком и прозном тексту Даринке Јеврић*, стр. 303–333).

Даринки Јеврић посвећена је и завршна целина монографије *О појму и речи у језику књижевних стваралаца – Песник у заточењу*. Овај, како стоји у поднаслову, прилог садржи четири текста о животу и стваралаштву Даринке Јеврић (*Патња и реч благословена* (стр. 335–344), *Песма ми је казала* (стр. 335–350), *Чист образ, умивена душа* (351–366), *Даринкин заклет роду* (стр. 367–370), из којих, између осталог, сазнајемо да песникињу и М. Рељић повезују не само „приштинска тама стоока” већ суштинско једнодушије и једномислије, године заједничког страдања на Косову и Метохији као и непоколебиво веровање да „све могу у Христу који ми даје моћ” (Фил 4, 13).

Један од закључака који се намеће после читања сваке тематске целине понаособ, као и књиге у целини је следећи: ауторка сваким исписаним ретком показује и доказује да без поимања и познања присутне и свету дариване Истине и Лепоте није могуће схватити нашу духовну и материјалну културу и њену укорененост у вечном и неизмерном. Стога можемо рећи да и ова, као и претходна монографија М. Рељић (*Српски језик на Косову и Метохији данас: социолингвистички и лингвокултуролошки аспект*), јесте потврда да језик јесте кућа човековог бивствовања.

Као што смо већ рекли, књига *О појму и речи у језику књижевних стваралаца* представља својеврсну сублимацију преокупација М. Рељић током последња два десетлећа. Сваку тему ауторка је презентовала теоријско-методолошки веома ауторитативно, што је додатно потврдило да је М. Рељић врстан лингвиста, филолог и познавалац како своје, тако и светске литературе и културе.

Драгана Керкез
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за славистику
d.kerkez@fil.bg.ac.rs

Цитирана литература

- Арутюнова, Нина Давидовна. «О стыде и совести» [В:]Н. Д. Арутюнова (отв. ред.) Логический анализ языка. Языки этики. Москва: Языки русской культуры, 2000, 54–78.
- [Arutiunova, Nina Davidovna. «O styde i sovesti» [V:]N. D. Arutiunova (otv. red.) Logicheskiĭ analiz iazyka. Iazyki ėtiki. Moskva: Iazyki russkoĭ kul'tury, 2000, 54–78]
- Бојовић, Јована. „Арнатути у путописној прози Григорија Бојовића – од стереотипа ка афирмацији”. [У:] Цветанка Аврамова (отг. ред.) Стереотипът в славянските езици, литература и култури: сборник с доклади от Четирнадесетите международни славистични четиения София, 26–28 април 2018 г. Том I Езикознание. София: Университетско издателство «Св. Климент Охридски», 2019, 139–146 <<https://core.ac.uk/download/pdf/289266949.pdf>>
- [Bojović, Jovana. „Arnauti u putopisnoj prozi Grigorija Božovića – od stereotipa ka afirmaciji”. [U:] Cvetanka Avramova (otg. red.) Stereotip”t v slaviānskite ezitšĭ, literaturi i kulturi: sbornik

s dokladi ot Chetirinadesetite mezhduнародni slavistichni cheteniiâ Sofiiâ, 26–28 april 2018 g. Tom I Ezikoznanie. Sofiiâ: Universitetsko izdatelstvo «Sv. Kliment Okhridski», 2019, 139–146 <<https://core.ac.uk/download/pdf/289266949.pdf>>]

Вуловић, Наташа. „Аксиологеме као одреднице у фразеолошком речнику”. Научни састанак слависта у Вукове дане 47/1, 2018: 291–300.

[Vulović, Nataša. „Aksiologeme kao odrednice u frazeološkom rečniku”. Naučni sastanak slavista u Vukove dane 47/1, 2019: 291–300]

Радовић, Амфилохије. „Божанско откривење као унутарња мелодија Његошевог дјела”. [У:] В. Питулић, Д. Андрејевић, Н. Лaziћ (ур.) Од косовског завета до Његошевог макрокозма: Петар II Петровић Његош (1813-2013): међународни тематски зборник. Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 2014, 3–8.

[Radović, Amfilohije. „Božansko otkrivenje kao unutarnja melodija Njegoševog djela”. [U:] V. Pitulić, D. Andrejević, N. Lazić (ur.) Od kosovskog zaveta do Njegoševog makrokozma: Petar II Petrović Njegoš (1813-2013): međunarodni tematski zbornik. Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet Univerziteta u Prištini, 2014, 3–8]

Хамовић, Драган. „Словенска самосвест модерне српске поезије”. [У:] Б. Сувајџић, П. Буњак, Д. Иванић (ур.) Српска славистика: колективна монографија: радови српске делегације на XVI међународном конгресу слависта. Том 2, Књижевност, култура, фолклор, питања славистике. Београд: Савез славистичких друштава Србије, 2018, 359–372.

[Hamović, Dragan. „Slovenska samosvest moderne srpske poezije”. [U:] B. Suvajdžić, P. Bunjak, D. Ivanić (ur.) Srpska slavistika: kolektivna monografija: radovi srpske delegacije na XVI međunarodnom kongresu slavista. Tom 2, Književnost, kultura, folklor, pitanja slavistike. Beograd: Savez slavističkih društava Srbije, 2018, 359–372]